

INTERNO RASELJENA LICA

KANCELARIJA ZA KIM:
Povratak kao prioritet

STUDIJA:
Politika i prava raseljenih

KOLEKTIVNI CENTRI:
Čekajući rešenje

GOVORE:
Davor Rako, UNHCR
Svetlana Velimirović, KIRS
Dušan Janjić

Integracija ili povratak

VREME

DODATAK NEDELJNIKA VREME BR. 1224, 19. 6. 2014.

Radikalni zaokret ili nastavak agonije

Kako kaže Davor Rako iz UNHCR-a, ako pogledamo širu sliku, najveći se broj ljudi jeste vratio na Kosovo i Metohiju – uzmemo li u obzir sve izbegle tokom sukoba i bombardovanja 1999. godine, a ne samo nealbansku manjinu. Ipak, najveći broj raseljenog manjinskog stanovništva, 15 godina nakon sukoba, još uvek živi van Kosova, u Srbiji. Procenat onih koji su se vratili je jednocifren – od preko 200.000, na Kosovo se vratilo oko 14.000 ljudi. Prema procenama Svetlane Velimirović iz Komesarijata za izbeglice i migracije Republike Srbije, svega četiri ili pet hiljada od tih 14 će zapravo moći i da ostanu na Kosovu, a za ostale je taj poduhvat neodrživ. Nepostojanje restitucije, pravne i sudske zaštite, uzurpirana imovina, bezbrojne pravne, proceduralne i suštinske prepreke na Kosovu onemogućavaju skoro 200.000 ljudi da se vrate svojim kućama, ako to poželevu.

Prema opsežnoj Studiji iz marta 2011, najveći broj ljudi raseljenih sa Kosova – ne želi da se tamo vrati. Procenjuje se da je svega petina od 200.000 raseljenih voljna da se vrati, uprkos činjenici da u Srbiji nešto manje od polovine raseljenih, ili skoro 100.000 ljudi, ne može da živi samostalno, bez pomoći države, UNHCR-a i Evropske unije. Procena je ovih raseljenih u potrebi, koji često žive u neuslovnim objektima, bez kanalizacije, čija domaćinstva u tri od četiri slučaja imaju primanja ispod 20.000 dinara mesečno, da bi na Kosovu živeli još gore.

Posebna kategorija raseljenih su Romi, koji su u daleko najtežem položaju – gotovo polovina romskih domaćinstava ima

primanja manja od 10.000 dinara mesečno, četvrtina nema vodonod, više od polovine nema kanalizaciju, a skoro dve trećine njih ne može da se leči jer nemaju dokumenta. Uprkos tome, samo devet odsto Roma želi da se vrati na Kosovo.

Oni koji nisu uspeali da nađu drugo rešenje, nalaze se u kolektivnim centrima, neretko u katastrofalnim uslovima, o čemu govori svedočenje Danila Ćurčića iz nevladine organizacije Praxis. Po njegovim rečima, država brojnim proceduralnim nelogičnostima još više otežava život raseljenih, od kojih su poneki dvostruke izbeglice i žive u beznađu već 20 godina.

Vremena i novca za interno raseljena lica je sve manje. UNHCR najavljuje povlačenje iz operativnog rada sa raseljenima, strani donatori se okreću aktuelnim žarištima, a budžet Republike Srbije i sam je “u potrebi”, i svake godine traži sve veću spoljnu podršku. Ipak, Kancelarija za Kosovo i Metohiju najavljuje strateški zaokret u politici Vlade prema interno raseljenim licima, podsećajući da je veliki broj onih koji ne žele da se vrate – varljiv. Kako kažu u Kancelariji i Komesarijatu za izbeglice, ogroman broj raseljenih bi želeo da se vrati, ukoliko se za to stvore pravi uslovi: bezbednosni, stambeni, poslovni, zdravstveni, obrazovni i administrativni.

Kancelarija za KiM tvrdi da joj je rad na povratku raseljenih prioritet, i nudi nov, “sveobuhvatan plan” za povratak – plan bez kojeg, kako kažu u UNHCR-u, neće biti – nužne – donatorske pomoći. ■

Predlozi UNHCR-a Vladi Srbije

Specijalni izvestilac predlaže nadležnim organima Srbije da:

- (a) Nastave da obezbeđuju političku volju i vodstvo za postizanje trajnih rešenja za sva interno raseljena lica u Srbiji;
- (b) Naglase humanitarni karakter trajnih rešenja i potrebu za zaštitom nakon raseljavanja;
- (c) Sprovedu profilisanje i registraciju raseljenih lica u kontekstu trajnih rešenja, a na osnovu procene potreba koje je Vlada pripremila;
- (d) Pragmatično sprovede lokalnu integraciju, uzimajući u obzir povratak i preseljenje na treće mesto, gde je to moguće, u skladu sa učešćem i izborom interno raseljenih lica;
- (e) Obezbede podršku trajnog programa stanovanja koji bi olakšao sprovođenje trajnih rešenja;

- (f) Efikasno sprovede Zakon o prebivalištu i boravištu na holističkoj osnovi;
- (g) Efikasno koordinišu relevantna resorna ministarstva Vlade, u skladu sa ciljem sprovođenja trajnih rešenja;
- (h) Promovišu posebnu zaštitu za interno raseljene Rome, Aškalije i Egipćane i njihove zajednice u održivom vremenskom periodu, kako bi im se omogućilo da učestvuju u javnim poslovima, poboljšaju svoje životne uslove, sredstva za život i postignu trajna rešenja;
- (i) Deluju na područjima posebne pažnje za zaštitu Roma i njihove akutne ranjivosti u vezi sa dokumentacijom koja podrazumeva registraciju rođenja, prebivalište, stanovanje, socijalne usluge, obrazovanje dece, zapošljavanje,

- političku, društvenu i ekonomsku inkluziju, između ostalog;
- (j) Preduzimaju posebne mere za zaštitu interno raseljenih žena uopšte i realizuju trajna rešenja za njih;
- (k) Uspostave efikasan mehanizam radne grupe Vlade Srbije za sprovođenje trajnih rešenja, koja bi uključivala Komesarijat za izbeglice i migracije, Kancelariju za ljudska i manjinska prava, relevantna resorna ministarstva, bilateralne i multilateralne partnere i predstavnike interno raseljenih lica.

Preporuke su deo Izveštaja Čaloke Bejanija (Chaloka Beyani), Specijalnog izvestioca visokog komesara Ujedinjenih nacija o stanju ljudskih prava interno raseljenih lica, iznetog 5. juna 2014. u Ujedinjenim nacijama

JELENA GRUJIĆ ZINDOVIĆ

POVRATNIČKO NASELJE BATOVAČ, ISTOČNO KOSOVO: Niz kuća i škola ograđena žicom

KANCELARIJA ZA KiM

Povratak kao prioritet

Na osnovu najave Kancelarije za KiM da će uskoro objaviti sveobuhvatan plan povratka raseljenih lica na Kosovo, zatražili smo od Kancelarije detaljnije objašnjenje o najavljenom planu, šta on sadrži, koliko se oslanja na već ranije proklamovane planove povratka prognanih, odnosno da li je reč o novom kursu promišljanja njihovog povratka. Odgovarajući na ta pitanja, Kancelarija za KiM je specijalno za "Vreme" izdala saopštenje kao svojevrsan uvod u novo strateško rešavanje povratka interno raseljenih lica.

“U periodu do 2012. godine zanemarivano je pitanje interno raseljenih lica čiji se broj sistematski smanjivao uz pristanak, u dobroj meri, i naših institucija, što nas je dovelo da od gotovo 300.000 registrovanih interno raseljenih lica u centralnoj Srbiji taj broj danas bude gotovo deset puta manji. Država je na neki način hrabrila ljude da promene prebivalište i gotovo kažnjavala administrativno one koji bi rešili da prebivalištem ostanu na području Kosova i Metohije. Mi ćemo ući u temeljnu reviziju statusa interno raseljenih lica. Zašto sve osobe koje su od 1999. godine prognane sa KiM ne mogu da budu od strane države prepoznate kao prognana i interno raseljena lica, bez obzira na to gde im je trenutno prijavljeno prebivalište? Ako biste danas obavili

istraživanja među ljudima koji su prognani sa KiM od 1999. godine, neki i pre toga, i postavili im pitanje da li želite da se vratite na KiM, odgovor ubedljive većine njih bio bi da ne žele da se vrate. Ali, ako biste im to isto pitanje postavili a da im uz to ponudite konkretan i sveobuhvatan plan i odgovore na pitanja gde će ljudi živeti, gde će raditi, kakav će pristup imati zdravstvenim ustanovama, školstvu, kakve administrativne usluge i kakva će njihova bezbednost biti i ako to budu jasni i nedvosmisleni odgovori, onda isto tako ubedljiva većina ljudi odgovara pozitivno. Nasuprot predrasudama koje postoje u delu javnosti u centralnoj Srbiji, više od sedamdeset odsto ljudi koji su prognani sa KiM, a žive u centralnoj Srbiji, i danas su nezaposleni, lošeg su socijalnog ekonomskog stanja, vrlo često njihovo

prihvatanje u novim sredinama ne ide glatko. Mi naravno želimo da cela Srbija bude solidarna. Međutim, ne vidimo rešenje za pitanje interno raseljenih lica samo u njihovoj integraciji u centralnu Srbiju. Naprotiv, nama je prioritet rad na povratku. Pred ljude koji su prognani sa KiM izaći ćemo uskoro sa sveobuhvatnim planom i ponudom da svoje živote i svoju budućnost mogu da planiraju i na taj način što će im biti ponuđena prilika da žive na KiM, da tamo imaju kvalitetno stambeno zbrinjavanje, posao i pristup osnovnim uslugama države. To je jedan od ključnih prioriteta u radu Kancelarije za KiM, jer se nekako čini da je pitanje povratka bilo u senci takozvanih velikih političkih pitanja. A to je zapravo suštinsko pitanje, jer onoliko koliko nas bude toliko će i Kosovo i Metohija biti naše.” ■

Ističe vreme za trajna rešenja

“Mi smo državi ponudili pomoć u pripremi sveobuhvatne strategije povratka i integracije. Kada se napravi ta strategija, možemo da idemo i kod međunarodnih donatora, a poslednji je trenutak, jer postoje mnogo teže situacije danas u svetu na koje se fokusiraju međunarodni donatori – Sudan, Sirija, Libija, Centralnoafrička Republika, Avganistan”

Prema Studiji “Procena potreba interno raseljenih lica u Srbiji” iz 2011. godine, koju su zajednički radili UNHCR i Komesarijat za izbeglice, u Srbiji još uvek živi oko 97.000 ljudi raseljenih sa Kosova i Metohije za koje se tehnički kaže da su “u potrebi”. Ali, šta to “u potrebi” zaista znači? Šta država, UNHCR i međunarodna zajednica čine da ova interno raseljena lica stanu na noge i uspeju da samostalno organizuju svoj život? Na koji način pomažu raseljenim Romima, od kojih je samo jedna četvrtina uspeła da izađe iz kategorije “u potrebi”? Kada će biti okončana agonija interno raseljenih, koja traje već petnaestu godinu? Za “Vreme” o raseljenim licima u Srbiji govori Davor Rako iz Službe za pravnu zaštitu UNHCR-a, Visokog komesarijata za izbeglice Ujedinjenih nacija.

“VREME”: Hajde da prvo objasnimo šta na terenu znači izraz “u potrebi”.

DAVOR RAKO: Izraz se odnosi na lica koja su vrlo ugrožena, to jest spadaju među najugroženiju kategoriju stanovništva u Srbiji. Oko 74 odsto interno raseljenih lica “u potrebi” imaju primanja manja od 20.000 dinara, 74 odsto interno raseljenih Roma su i dalje u potrebi, takođe i 40 odsto interno raseljenih lica koja nisu Romi; 49 odsto njih nisu rešili pitanje povraćaja imovine, ili imaju imovinu na Kosovu, čiji je status nerešen. Stepenn nezaposlenosti interno raseljenih lica je 39 odsto – pazite, to se događa 2010. i 2011, nakon čega je

još više intenzivirana globalna finansijska i ekonomska kriza, koja je u priličnoj meri pogodila i Srbiju. Naša pretpostavka je da to, kao i uvek, pogađa najmarginalizovanije kategorije, izbeglice, interno raseljena lica, Rome, invalide, i druge. Njih prate sve teškoće koje prate i druge građane Srbije, jer oni jesu državljani i građani Srbije, međutim, postoji ta jedna razlika, a to je činjenica da imaju specifične potrebe koje proističu iz činjenice da su izgubili domove, imovinu, članove porodice, da su prošli kroz traumatičnu situaciju egzodusa ili bekstva, da su neki prisustvovali i videli zločine i došli ovde nemajući socijalnu mrežu, veze, poznanstva, porodice. Činjenica da ih još uvek ima 97.000 ukazuje da je i za njih i dalje otežan proces ostvarivanja prava i iznalaženja trajnog rešenja, koje će ih vratiti u potpuno normalne tokove života, kao i sve druge građane.

Prošlo je 15 godina. Šta je za to vreme država Srbija uradila za raseljena lica, i koju je ulogu u tome imao UNHCR?

UNHCR se na ovim prostorima nalazi još od 1976. godine. U to vreme smo se bavili sasvim drugačijim poslom. Tada je bilo puno izbeglica iz zemalja Istočnog bloka koje su dolazile ovde i onda smo ih mi usmeravali i preseljavali u treće zemlje i omogućavali im da otpočnu novi život. Međutim, sa početkom sukoba u SFRJ, naša aktivnost i rad su se potpuno promenili. Zemlja je suočena sa raseljenim licima, odnosno sa izbegličtvom. U jednom

momentu, prema popisu iz 1996, broj izbeglica se popeo na pola miliona ljudi. I stanovništvo i vlasti Srbije izašli su u susret da pomognu, UNHCR je bio prisutan, i mi smo za sve ovo vreme za izbeglice i interno raseljena lica pružili Srbiji pomoć od gotovo 600 miliona dolara. Reč je o raznim oblicima pomoći – održavanje kolektivnih centara, prva pomoć, humanitarna pomoć, izgradnja kuća, treninzi za podizanje kapaciteta i osposobljavanje, razni grantovi za pomoć traumatizovanima, za preseljenje u treće zemlje, za integraciju, pravna pomoć... Pomagali smo predstavnicima vlasti Srbije i u donošenju zakonodavnih promena za koje smo mislili da bi podstakli i pomogli lakšu integraciju i lakše snalaženje, kako izbeglica tako i raseljenih lica. U pogledu izbeglica, naše aktivnosti se završavaju zaključivanjem Sarajevske deklaracije, stvaranjem takozvanog regionalnog programa stanovanja, koji predviđa stambeno rešenje za 17.000 porodica u Srbiji. Mi se više operativno ne bavimo pružanjem pomoći izbeglicama iz zemalja bivše Jugoslavije, ali pratimo ih i pomažemo u sprovođenju tog programa. Kada je reč o interno raseljenim licima, bili smo jedina agencija UN koja je ostala ovde tokom bombardovanja 1999. godine i imala priliku da, uz postojeće izbeglice, učestvuje u prihvatanju i saradnji sa vlastima oko organizovanja pomoći i za interno raseljena lica sa Kosova i Metohije. To smo nastavili iz godine u godinu. Nažalost, a to je bilo vrlo slično i sa izbeglicama, dugo

M. MILENKOVIC

nije moglo da dođe do međunarodne donatorske pomoći za integraciju interno raseljenih lica zbog toga što se u Republici Srbiji smatralo da oni u stvari nemaju izbor za trajno rešenje. Pošto, kako su smatrali, raseljena lica ne mogu da se vrate na Kosovo zbog problema i prepreka koji su postojali za povratak, a ne mogu ni da se integrišu, smatrali su da raseljena lica nemaju pravi izbor jednog trajnog rešenja.

O kom vremenu je reč?

Negde do 2007. godine. Kao rezultat toga nije bilo ni puno sredstava za interno raseljena lica. Nakon toga, stav je postao fleksibilniji, počeli su da uključuju interno raseljena lica u projekte stanovanja, grantove, i danas Srbija jasno izražava stav da treba pomoći u iznalaženju trajnih rešenja – povratak onima koji žele dobrovoljno da se vrate, i integracija onima koji neće da se vrate. Nažalost, oni koji ne žele da se vrate je najveći deo stanovništva, što je na neki način sasvim normalno, posle 15 godina. Ne uzevši u obzir niz problema koji postoje na Kosovu, to su generacije koje su otpočele novi život, to su deca koja su stvorila novo društvo, prijatelje, krenuli i

završili školu, neki su završili fakultete, roditelji uspeali da se zaposle, neki počeli da grade kuću... Kada govorimo da je ostalo 97.000 interno raseljenih lica koja se nisu integrisala, znači da se 120.000 zapravo integrisalo. I objektivno, nama je istraživanje iz 2011. pokazalo da samo oko 20 i nešto odsto interno raseljenih lica i dalje izražava interes da se vrati na Kosovo. Ali, naš stav je, i mi smo to vrlo jasno izneli i u nedavnom susretu sa Markom Đurićem, da smo spremni da pomognemo vlasti Srbije da se učini novi napor da se vrate oni koji su zainteresovani.

Na koji način?

Da bi se to realizovalo, potrebno je rešiti puno stvari. Sam proces povratka je vrlo spor i brojevi su vrlo mali, ne treba da se lažemo – broj povratnika je razočaravajuć. Tokom ove godine samo 72 lica su se vratila. Mi imamo oko 8000 registrovanih interno raseljenih lica koja su izrazila interes da se vrate, i tražili su od nas da ih registrujemo za povratak. Naša pretpostavka je, međutim, da nisu među njima svi zaista zainteresovani da se vrate, da počnu da žive na Kosovu.

Zašto bi onda izjavili da jesu?

Ima mnogo onih koji su zainteresovani da nekako povrate imovinu, da im se rekonstruiše kuća, međutim, svi oni imaju pravo da se vrate. Ali, na Kosovu i dalje postoji niz problema – osim objektivnih, postoje i subjektivni problemi. Postoje interno raseljena lica koja i dalje imaju strah od povratka, ali istovremeno postoje i zone na Kosovu gde je i dalje problematično vratiti se. Postoji i nedostatak finansijskih sredstava za rekonstrukciju kuća na Kosovu. Ako tamo rekonstruišete 300-400 kuća godišnje za povratnike iz čitavog regiona, pa i za povratnike iz Zapadne Evrope, onda ćete shvatiti da je to vrlo mali broj. Ali, povratak se ne sastoji samo u izgradnji kuća, već i u reintegraciji, u održivom povratku – zapošljavanju, pristupu školovanju i tako dalje. Istovremeno, UNHCR nije organizacija koja može sama da realizuje taj povratak. Mi možemo da utičemo. Naš mandat je da nadziremo povratak, a potrebno je da postoji saradnja svih relevantnih činilaca, što znači i predstavnika vlasti Republike Srbije sa predstavnicima privremenih institucija na Kosovu.

Rekli ste da je nakon 2007. država zauzela fleksibilniji, jasan stav da se interno raseljena lica ili integrišu ili vrate. Osim tog načelnog stava, šta je konkretno država uradila?

Pa to je ono na čemu mi radimo sa državom. Mi smo državi ponudili pomoć da se pripremi sveobuhvatna strategija koja bi se bavila povratkom i integracijom. Kada se napravi ta strategija, možemo da idemo i kod međunarodnih donatora, a poslednji je trenutak, jer postoje mnogo teže situacije danas u svetu na koje se fokusiraju međunarodni donatori – Sudan, Sirija, Libija, Centralnoafrička Republika, Avganistan... Jednom sveobuhvatnom strategijom, konkretnim programima za povratak i integraciju, može da se izađe pred donatore, da se oni animiraju i da pruže neka sredstva da se tim ljudima pomogne. U ovom momentu nema konkretnih rešenja bez konkretnih sredstava.

Kako je država reagovala na taj vaš predlog o sveobuhvatnoj strategiji?

Čekamo odgovor. Mi sa vlastima Srbije već godinu dana razgovaramo o tome. Specijalni izaslanik visokog komesara koji se bavi ljudskim pravima interno raseljenih lica Čaloka Bejani bio je u Srbiji prošle godine na poziv vlasti Republike Srbije. To je bila poseta koja se nastavlja na prethodne dve posete prethodnog izaslanika Voltera Kalina, koji je vrhunski ekspert za interno raseljena lica, da se vidi šta se događa sa njegovim preporukama, i da se vidi kakva je situacija. Između ostalog, Bejani je svoj izveštaj predstavio Komitetu za ljudska prava UN 12. juna, taj izveštaj je objavljen, i u njemu je on izneo svoja viđenja u kojima je ukazao na napredak koji je učinjen, na potrebe šta treba dalje da se uradi, i između ostalog pozvao i vladu Republike Srbije da zajedno sa svim činiocima dalje radi na povratku za one koji to žele, da se bavi i integracijom interno raseljenih lica, da saraduje sa UNHCR-om, pozvao je međunarodnu zajednicu da obezbedi sredstva...

Prema toj studiji iz 2011. godine, raseljeni Romi su najugroženiji. Da li postoji neki poseban plan za njihovo integrisanje ili povratak, mada, najmanji broj Roma interno raseljenih želi da se vrati na Kosovo?

Jeste, samo 8,8 odsto želi da se vrati. To je takođe bila jedna od stvari na koje

M. MILENKOVIĆ

“Veoma je važno rešavanje problema restitucije imovine – to je ključno za trajna rešenja, jer ako povratite imovinu, čak i ako nećete da se vratite, moći ćete da prodate kuću i zemlju i imaćete sredstava da započnete relativno normalan život”

smo se fokusirali. Pored činjenice da interno raseljena lica imaju specifične potrebe, u okviru segmenta interno raseljenih lica u Srbiji postoji i kategorija nacionalne manjine – Romi interno raseljena lica. Njih ima registrovanih oko 23.000, a 74 odsto, odnosno čak 18.000 ih je u potrebi. Znači, najveći broj njih je u potrebi, i najveći broj njih koji su u potrebi žive u neformalnim naseljima, kartonskim kutijama, naseljima bez vode, struje, kanalizacije, mnogi nemaju dokumenta... Mi se godinama bavimo time u okviru našeg segmenta koji se bavi rešavanjem problema apatridije u Srbiji, i tu smo postigli velike rezultate, u saradnji sa državom. Srbija će

verovatno biti prva država u regionu koja će do kraja 2015. da usvoji sistemsku rešenja koja će sprečiti dalji nastanak pravno nevidljivih Roma, i Roma bez dokumenata.

A zašto “apatridi”, oni su državljani Srbije?

Oni nisu *de iure* apatridi, nisu čak ni *de facto*, ali su *in situ* – oni su domaći, odavde su, sa ove teritorije, a zbog neupisa u matične knjige rođenih i neposedovanja lične dokumentacije ne mogu da potvrde svoje državljanstvo, i ne mogu da uživaju svoja prava jednako kao i drugi građani. Kao rezultat toga, mi smatramo da su oni bili i jesu u opasnosti da budu apatridi. I tu je učinjeno dosta. Mi smo aprila

2012. sa tadašnjim ministarstvom za ljudska i manjinska prava, državnu upravu i lokalnu samoupravu i sa zaštitnikom građana, koji je bio ključni u toj saradnji, potpisali Sporazum o razumevanju koji treba da važi tri godine, i da za te tri godine usvojimo sistemski rešenja. Usvojen je Zakon o izmenama zakona o vanparničnom postupku i utvrđen postupak utvrđivanja vremena i mesta rođenja koji omogućava da se reše najkomplikovaniji slučajevi upisa u matične knjige rođenih – slučajevi onih koji nisu upisani i koji ne mogu da se reše u postupku naknadnog upisa, koji je upravni postupak, mogu da se reše pred vanparničnim sudom na jednostavniji način, da im se utvrde mesto i vreme rođenja. Mi smo od tada imali skoro 400 slučajeva pred vanparničnim sudovima, i to je pomoglo da se reše ti najteži slučajevi, koji nisu nikako mogli da se reše u upravnom postupku, imali smo slučajeve koji su se vukli po 5-6 godina.

Imate li saznanja da li su ti najteži slučajevi poboljšali svoje stanje, osim u tom delu? Da li im je to pomoglo u životu, jednostavno rečeno?

To je početak. Problem Roma je toliko kompleksan da naše aktivnosti u pogledu dokumentacije sigurno neće da promene njihov položaj, ali će ga unaprediti činjenicom da će upisom u matične knjige rođenih i posedovanjem dokumentacije imati pristup pravima koje dotle nisu imali – zdravstvenom osiguranju, školovanju, tržištu rada...

Mi smo zajedno sa zaštitnikom građana i našim partnerom koji je ključan – NVO Praxis, koja za nas već sedam godina obavlja besplatnu pravnu pomoć sa svojim pravnim timovima širom Srbije na terenu – zagovarali izmene Zakona o prebivalištu i boravištu, i on je izmenjen, tako da sada oni koji po članu 11 ne mogu da prijave prebivalište, to mogu da urade u centrima za socijalni rad. Međutim, tu i dalje postoje problemi, posebno koji se tiču direktno Roma interno raseljenih lica: zbog jednog uskog tumačenja Zakona o prebivalištu i boravištu, Romi interno raseljena lica koji ovde žive u neformalnim naseljima, a imaju ličnu kartu sa adresom na Kosovu, ne mogu da se prijave na centre za socijalni rad jer imaju prijavljeno prebivalište na Kosovu. Rezultat toga jeste da oni imaju vrlo limitiran pristup pravima.

Studija govori o podacima s kraja 2010. i početka 2011. Koliko su ti podaci validni skoro četiri godine kasnije?

Neki tvrde da to nije apsolutno validno, zato što je, tvrde, produblivanjem ekonomske krize i poslednjim poplavama još više pogoršan položaj interno raseljenih lica, da je čak možda i povećan njihov broj. Oni koji su našli trajno rešenje, a koji su se opet našli u teškoj situaciji zbog poplava, za nas nisu pitanje koje mi treba zajedno sa državom da rešavamo, kao interno raseljena lica. Ali, evo šta ćemo sad da uradimo: tražili smo, i Vlada Srbije je to u principu prihvatila, da se u toj strategiji koju oni pripreme, koja će obuhvatiti sva najugroženija interno raseljena lica, specifična pažnja posveti specifičnim potrebama Roma interno raseljenih lica.

Da bi to omogućili i pomogli Vladi, mi ćemo sad sa Komesarijatom za izbeglice Republike Srbije organizovati istraživanje koje mi finansiramo o tim specifičnim potrebama Roma interno raseljenih. Nadamo se da ćemo do kraja jeseni imati izveštaj o tome i da ćemo moći da damo Vladi taj izveštaj, i da kažemo, kada budete kreirali projekte i planove trajnih rešenja za interno raseljena lica, imajte u vidu specifične potrebe ove kategorije od 18.000 interno raseljenih Roma – evo njihovih potreba. Rešenja za njih će sigurno u nekom segmentu da se razlikuju od rešenja za druga interno raseljena lica, jer su mnogo više marginalizovani.

Šef UNHCR-a je prošle godine rekao, doduše govoreći o izbeglicama, da "postoji zamor donatora, ograničena je pomoć, ima previše problema, a premalo novca". Pretpostavljam da je ista situacija i za interno raseljena lica?

Apsolutno. Mi ćemo se u naredne dve godine povući iz operativnog rada sa interno raseljenim licima, zbog toga što imamo sve manje i manje para. Sad smo dobili još neka sredstva za iduću godinu, ali je pitanje šta će posle toga biti. Mi ćemo ostati da pratimo, da eventualno pomognemo državi savetima oko trajnih rešenja, ali objektivno, naš fokus pažnje će se usmeriti ka našem primarnom mandatu, a to je izgradnja efikasnog sistema azila u zemlji i završetak problema apatrida, za šta takođe imamo globalni mandat. Istovremeno,

postoji zamor donatora, i zato verujemo da je ovaj trenutak veoma bitan, da pokušamo da se dobije što više, da pomognemo Srbiji – možda je kasno, ali mi ćemo učiniti sve da pomognemo. Sredstva već dolaze, EU je najveći donator koji do sada pomaže interno raseljena lica, dok je UNHCR to bio ranije, ali sve to nije dovoljno, ako se uzme u obzir veličina problema, i činjenica je da je Srbija u jako teškoj finansijskoj situaciji.

Kako ocenjujete napredak sa kosovske strane, vezano za povratak i uslove koji tamo vladaju?

Niko ne može da spori da je objektivno došlo i do promena situacije i na Kosovu. Danas ima dosta interno raseljenih lica koja se slobodno kreću po Kosovu, što je ranije bilo vrlo problematično, mada, i danas postoje zone na Kosovu gde nije baš preporučljivo ići. Mi zajedno sa Danskim savezom za izbeglice organizujemo takozvane idi-vidi posete, sastanke opštinskih radnih grupa, informacione posete... Objektivno, neće puno ljudi da se vrati, ali treba da pomognemo svima koji žele da se vrate. Veoma je važno rešavanje problema restitucije imovine – to je ključno za trajna rešenja, jer ako povratite imovinu, čak i ako nećete da se vratite, moći ćete da prodate kuću i zemlju i imaćete sredstava da započnete relativno normalan život.

To je slobodna volja interno raseljenih lica kako i koje će trajno rešenje da nađu. Potrebna je, naravno, i dalje politička volja, mnogo toga je još uvek samo deklarativno na Kosovu, posebno na nivou opština, na lokalnom nivou. Ali, nije nemoguće, vidali smo to na drugim mestima. Ako hoćete, nijedan povratak nije bio briljantan. Povratak u BiH je realizovan, u Hrvatsku je realizovan u određenom segmentu, s tim da još ima određenih problema koji treba da se prate. Određen broj ljudi se vratio, a najveći broj je dobio podršku države porekla, uzeo ličnu kartu, domovnice, putovnice, ali su se opredelili da žive u Srbiji i imaju i državljanstvo Republike Srbije. Na Kosovu je povratak spor, brojevi su mali. Kada to kažemo, mislimo na takozvani manjinski povratak. Ako realno gledate na to koliko je broj ljudi vraćen na Kosovo posle sukoba, onda je proces povratka uspeo. Međutim, problem je u povratku manjinskih zajednica. ■

RADMILO MARKOVIĆ

KOLEKTIVNI CENTRI

Zaboravljeni ljudi

“Glavni utisak o stanovnicima kolektivnih centara je da su potpuno zaboravljeni ljudi, koje niko ne posećuje, koji žive u stravičnim uslovima i dobijaju negde jedan obrok, a negde tri, i to je sve”

Prema podacima Komesarijata za izbeglice i migracije Srbije, danas u Srbiji postoji 14 kolektivnih centara sa 1169 lica. Svi kolektivni centri nalaze se na teritoriji uže Srbije, bez Kosova i Metohije, dok su u Vojvodini svi centri za prinudni smeštaj izbeglih i raseljenih već zatvoreni. Na sajtu Komesarijata takođe piše da se sprovođenjem plana postepenog zatvaranja kolektivnih centara njihov broj rapidno smanjuje. Godine 1996. bilo ih je oko 700, a u januaru 2002. bilo je 388 centara u kojima su bila smeštena 26.863 lica. Danas u Srbiji, posle skoro 20 godina, i dalje postoje kolektivni centri, više od hiljadu ljudi još nije dobilo nikakvo rešenje o svom daljem smeštaju, i dalje žive u prinudnom smeštaju, u neizvesnosti.

O stanju u kolektivnim centrima, o problemima ljudi koji tamo žive, pravnim i administrativnim poteškoćama na koje nailaze, i naročito o položaju raseljenih Roma, razgovaramo sa Danilom Ćurčićem,

pravnim analitičarem iz nevladine organizacije Praxis, koji se upravo vratio sa terenskog obilaska ovih centara.

“Kada se upoređi broj interno raseljenih Roma i neroma koji su ušli u kolektivne centre, upadljivo se vidi da je veći broj neroma smešten u tim centrima. Ako se zna da su Romi i pre rata bili u lošijem položaju nego većinsko stanovništvo na Kosovu, a da srazmerno tome nisu ušli u kolektivne centre, onda je to već znak da sistem nije dobro obavio svoju ulogu. Takođe, primetni su romski i neromski kolektivni centri, mada to nije zvanična podela. Ali, recimo, Bujanovac je sa svoja tri kolektivna centra u tome specifičan. Na primer, u jednom dečjem vrtiću pretvorenom u kolektivni centar živi samo jedna romska porodica dok su ostali neromi, ali postoji i kolektivni centar ‘Salvatore’ gde su smešteni samo Romi. U suštini, nigde se u većoj meri ne mešaju romska i neromska zajednica.”

O tome kako izgledaju kolektivni centri, o strukturi ljudi koji tamo žive i o njihovim pravima, Ćurčić kaže:

“U tim kolektivnim centrima zajedno su i raseljeni sa Kosova i, još uvek, izbeglice. Skoro smo bili u Gadžinom Hanu, gde se kolektivni centar nalazi u jednoj školi. U prizemlju škole žive raseljeni i izbegli, oko 19 starijih osoba, od toga sedam-osam duplih izbeglica, znači prvo su izbegli iz Hrvatske na Kosovo, pa su sa Kosova izbegli ovde. I tako 20 godina oni sede i čekaju neko rešenje. Ima malo radno sposobnih koji rade sa strane, uglavnom su to poslovi berbe voća i slično, i svi zajedno čekaju nešto, a ne znaju šta. Pričao sam sa jednom gospođom, ona je izbegla iz Sinja u Dakovicu, a onda izbegla ovde – ona još nema regulisano državljanstvo Srbije, još uvek je državljanica Hrvatske. Pitao sam je da li zna koje je to njeno rešenje kada se bude jednom zatvarao kolektivni centar, a ona kaže da planiraju da je smeste u

starački dom. Međutim, pre toga ona mora da reguliše pitanje državljanstva pri centru za socijalni rad kao organa starateljstva. U Bujanovcu, recimo, centri za socijalni rad odbijaju da daju socijalnu pomoć ljudima u kolektivnim centrima jer računaju da je njima obezbeđen taj minimum – krov nad glavom i obroci. Glavni utisak o ljudima iz kolektivnih centara jeste da su potpuno zaboravljeni, niko ih ne posećuje, žive u stravičnim uslovima i dobijaju negde jedan obrok, a negde tri, i to je sve.

U centrima su inače ostali ljudi koji su najmanje snalažljivi ili zbog nekih životnih okolnosti nisu mogli ranije da nađu bilo kakvo rešenje. Nezaposleni ostvaruju do-datak od 8500 dinara, i to oni koji su bili zaposleni u javnoj upravi. Njihove priče su jako teške i nekako je čudno da država reaguje tako da oni nemaju nikakav prioritet, nego kao da sve ide svojim ustaljenim tokom pa oni kad dođu na red. U Vranjskoj Banji su recimo mahom bile žene u penziji, one su čak radile u istoj fabrici na Kosovu, i uglavnom su same u domaćinstvima ili same nose domaćinstvo jer imaju obolele članove porodice. Dece takođe ima dosta, ali najviše tamo gde su smešteni Romi. Slika koja se nosi na prvi pogled iz svih tih centara jeste da su ljudi potpuno apatični, da su i dalje u iščekivanju nekog rešenja koje ne stiže već 20 godina.”

Razne administrativne teškoće s kojima se suočavaju raseljena lica takođe su razlog nemogućnosti integrisanja u zajednicu i ostvarivanja većih ljudskih prava. Naročito kada su Romi u pitanju:

“Veliki problem kod Roma predstavlja to što oni i pre dolaska sa Kosova nisu bili upisivani u matične knjige rođenih, te su pravno nevidljivi. Drugi problem je što su neke matične knjige na Kosovu ostale, nisu iznete posle rata a nisu rađene ni mikrofilmske kopije tako da npr. ljudi koji su došli i imaju važeću ličnu kartu, nemaju izvod iz matične knjige rođenih. Trebalo bi da prođu kroz postupke obnove upisa, i jako veliki broj tih postupaka je završen, ali to su opet postupci koji iznuruju ljude. Oni to moraju sami da rade, što ih košta, a osim toga reč je o izmeštenim matičnim službama uglavnom po jugu Srbije. I, na primer, ako se neko odselio sa Kosova u Suboticu, on treba da ide u Niš da reguliše svoja dokumenta. To je jedan od problema koji niko za 15 godina nije uspeo da reši.

D. ČURČIĆ: PRAxis

ŽIVOT U IZBEGLIŠTVU: Prizori iz kolektivnog centra u Rači

U nelogičnosti spadaju i terenske provere prijave prebivališta koje se rade ako neko hoće da se odjavi sa Kosova i da se prijavi ovde. Postoji jedna dosta specifična uredba, čija je suština da policijski službenici rade terenske provere za prijavu prebivališta. Te provere su često neprijatne zato što neko dolazi i proverava da li vi stvarno stanujete tu, ulaze u stanove, otvaraju se ormani, gleda se da li je tu garderoba, proverava se da li ta osoba zna srpski. I tu postoji problem sa Romima, jer često ne znaju dobro srpski, recimo znaju samo romski i albanski.”

Kao posebno pravno pitanje, Čurčić izdvaja zakonsku odluku da se dodatno oprezuju raseljena lica kojima su dodeljeni socijalni stanovi: “Reč je o Izmenama Zakona o porezima na imovinu kojima se propisuje da se posebno plaća porez za zakup socijalnih stanova. A zapravo Zakonom o socijalnom stanovanju zaštićene su određene kategorije ljudi, među njima i interno raseljena lica sa Kosova. Kako je moguće da se onda donesu Izmene Zakona o porezima kojim se ta lica, koja spadaju u ugrožene kategorije, obavezuju na plaćanje poreza za socijalno stanovanje?”

Status i smeštaj Roma jedno je od najkrupnijih pitanja kada je reč o integrisanju interno raseljenih sa Kosova. Ono se može posmatrati iz više uglova, kao smeštaj raseljenih lica sa Kosova, kao obezbeđivanje životnih uslova romskoj populaciji uopšte, kao odnos države prema najugroženijoj manjini...

“Problem je”, navodi Danilo Čurčić, “što za ugrožene kategorije treba da postoje posebni programi, mere, afirmativne akcije koji će da podignu nivo njihovih prava ili dostojanstva. Ali mi nemamo

posebne programe ni za Rome iz neformalnih naselja, ne postoje programi stambenog zbrinjavanja i rešavanja njihovih problema. Imali smo slučaj sa interno raseljenima sa Kosova kojima su dodeljene legitimacije sa beogradskom adresom u Ivana Ribara bb, na Ledinama, iza stambenog naselja, i rečeno im je da tu mogu da žive. A onda je došla građevinska direkcija koja je srušila njihovo naselje jer na tom mestu treba da zida zgrade. Na kraju, svi Romi sa Kosova ostali su na ulici, a ovi iz Beograda dobili su kontejnere. Mesec dana kasnije došlo je do iseljenja Belvila koji je samo tri kilometra dalje, i svi Romi sa Kosova iz tog naselja dobili su smeštaj u kontejnerskom naselju. Dakle, radi se bez ikakvog kriterijuma, apsolutno ne postoji nikakav razlog zašto jedni Romi jesu dobili smeštaj a drugi nisu. Objašnjenje je da su jedno sprovodile gradske vlasti a drugo republičke. S druge strane, postoji neformalno romsko naselje u Kraljevu koje ima status kolektivnog centra. E sad, kako je to moglo da bude kolektivni centar a ovaj u Bloku 72 nije mogao da bude, zašto nisu svi u istoj poziciji? U Beogradu na obrenovačkom putu, u jednoj šumi, Romi sa Kosova su sebi napravili neke objekte i tu žive. Svake godine dolaze im razne službe da ih pitaju kakva bi oni stambena rešenja hteli, obećavaju da će dobiti seoska domaćinstva, ili im daju kubik-dva drva za ogrev, i dalje ništa, samo pakupe podatke od kojih nikad ne bude ništa. U toj šumi, od 1999. žive Romi potpuno marginalizovani, bez ikakve podrške, nemaju čak ni legitimacije. I nigde ne vidim nikakvu naznaku da će se to jednom rešiti.”

IVANA MILANOVIĆ HRAŠOVEC

Za povratak je ključna pravna zaštita

“U dokumentima koja su okvir za rešavanje pitanja interno raseljenih jasno je rečeno da je jedan od ključnih principa da se odluka o integraciji ili preseljenju na neko drugo mesto, zato što nije postojala mogućnost povratka, nikako ne sme smatrati odricanjem od povratka jednog dana, kada se za to budu stvorili uslovi. To je ključno, ljudima se mora stvoriti mogućnost. Tek kada bude stvorena ta mogućnost, i oni mogu ravnopravno da odluče o varijanti A ili B, možemo govoriti o tome da neko ne želi da se vrati”

“**R**epublika Srbija je potpisnica svih međunarodnih dokumenata i instrumenata, tako da se u tom smislu naša politika suštinski ne razlikuje od politike UNHCR-a”, kaže za “Vreme” Svetlana Velimirović, zamenica komesara za izbeglice, o kompatibilnosti politika Komesarijata za izbeglice i migracije Republike Srbije i Visokog komesarijata za izbeglice Ujedinjenih nacija. “Međutim, činjenica je da smo u poslednje vreme, naročito nakon objavljivanja klauzule o prestanku statusa izbeglica, s kojom se mi ne slažemo, na neki način došli u razmimoilaženje sa UNHCR-om na nivou vođenja i sprovođenja politike prema izbeglicama iz bivših republika.”

“VREME”: Sa čime se vi ne slažete?

Sa ukidanjem statusa izbeglica?

SVETLANA VELIMIROVIĆ: Da. Smatramo da je ta odluka preuranjena, a drugo, na neki način je i apsurdna. Znate, donosi se preporuka o ukidanju statusa izbeglica zato što ljudi mogu da se vrate u svoju zemlju porekla, a u istoj toj preporuci se preporučuje da Republika Srbija omogući integraciju. Sama po sebi je kontradiktorna. Mi mislimo da se uslovi za povratak nisu stvorili, što je činjenica, znamo svi šta se dešava u Hrvatskoj, i oko ćirilice, i da postoje etničke nesuglasice, sa jedne strane, a sa druge strane da rešenje nije u povratku, već u integraciji. Jasno da se ljudi neće vraćati u Hrvatsku, bez obzira što je postala zemlja članica EU i što postoji zvanična procena da je tamo nivo zaštite ljudskih prava na zadovoljavajućem nivou. To nije rešenje za izbeglice iz Hrvatske. Jednostavno, mi smatramo da to nije

tako kako su oni preporučili.

A šta je sa preporukama za raseljena lica?

Oni nemaju neke posebne preporuke. UNHCR inače nema jasan mandat za interno raseljenje. Kao agencija UN koja reaguje u krizama, na neki način su odgovorni za hitne humanitarne odgovore, i na taj način se UNHCR, činjenica je, bavi u svetu i internim raseljenjem. Međutim, nemaju mandat kao što imaju mandat za izbeglice, ili za lica bez državljanstva, po Konvenciji. Tako da i u samom UNHCR-u postoje razmatranja i diskusije da li su interno raseljena lica u njihovom mandatu ili ne. Ono što inače reguliše položaj interno raseljenih lica su Vodeći principi o internom raseljenju, a pre par godina je objavljen od strane Međuagencijskog stalnog komiteta Ujedinjenih nacija Okvir za trajno rešenje za interno raseljena lica. Tako da su na neki način ta dva dokumenta, plus Pinjerovi principi, dokumenti koji nas vode u našem postupanju sa interno raseljenim licima.

Koliko u Srbiji sada ima interno raseljenih lica?

Njih je 204.000. Taj broj se neznatno smanjio zbog povratka. Činjenica je da je povratak na Kosovo i Metohiju najmanje zadovoljavajući u odnosu na region. Najviše ljudi se vratilo u BiH, taj broj opada kada je reč o Hrvatskoj, a na Kosovu je to ispod pet odsto. Veoma mali broj ljudi se vratio i smatramo da je to jedna od stvari u kojoj UNHCR nije odgovorio svojoj ulozi, jer je Rezolucijom 1244 zadužen da nadgleda povratak. Mi za sve ovo vreme nismo videli neki ozbiljniji papir, analizu o tome šta su prepreke povratku, koliko je

povratak bio uspešan, mislimo da na taj zadatak nisu dovoljno dobro odgovorili. Sa druge strane, na operativnom nivou, mi imamo izvanrednu saradnju sa UNHCR-om. Naši korisnici ne mogu na bilo koji način, zbog bilo kakvih različitih pogleda da trpe, i u tom smislu, saradnja na operativnom nivou je izuzetna od početka, od 1992. godine.

Kažete da ima 204.000 interno raseljenih lica. Reč je o studiji iz 2011?

Pre četiri godine, Valter Kelen, u tom trenutku specijalni izvestilac visokog komesara za ljudska prava za pitanja internog raseljenja, dolazio je u Srbiju u monitoring posetu, pošto je prvi put bio 2005. Tom prilikom smo diskutovali upravo o tome kako napraviti razliku između interno raseljenih lica i identifikovati među njima one kojima je još uvek potrebna podrška. Niko ne može da ospori da je 204.000, koliko je danas interno raseljenih lica, a u jednom trenutku je to bilo 210.000 ljudi, moralo da napusti svoje domove, zbog oružanih sukoba, kršenja ljudskih prava, etničke netrpeljivosti i taj broj je takav kakav je. Ono što posebnu pažnju traži jesu lica koja su u potrebi. U tom smislu smo uradili studiju – UNHCR, Komesarijat, Republički zavod za statistiku i služba iz Ženeve Joint IDP Profiling Service, odnosno Zajednička služba za profilisanje internog raseljenja. Ova služba je metodološki pripremila istraživanje a Republički zavod za statistiku je sproveo istraživanje i obradio podatke o položaju internog raseljenja u Srbiji. Istraživanje se sprovodilo u decembru 2010. i januaru 2011, a rezultati su objavljeni u martu 2011, tada je po različitim

aspektima analiziran položaj internog raseljenja, i ono što smo mi na kraju zaključili da je važno za buduće programiranje jeste broj lica u potrebi, onih koji nemaju na adekvatan način rešeno stambeno pitanje, bilo zato što imaju svoj, a neuslovan objekat ili uopšte nemaju stambeno rešenje, a uz to imaju i prihode ispod nivoa socijalne sigurnosti. U tom trenutku je bilo 97.000 lica u potrebi, odnosno, 22.000 porodica. Za dve godine se taj broj smanjio za oko

2000 porodica, dakle, nešto oko 10 odsto porodica smo uspjeli da podržimo i pomognemo da poboljšaju svoje uslove stanovanja i na neki način izađu iz te kategorije ugroženih, kako smo je tada definisali.

Gde leže najveće prepreke u povratku na Kosovo? Rekli ste da se tamo najmanje ljudi vratilo.

Da, u Bosni gde je vraćena imovina, gde su vraćena stanarska prava, više od 30 odsto se vratilo. U Hrvatskoj je to delimično

rešeno, naravno, uz pritisak pre svega EU, jer je Hrvatska u pristupnim pregovorima naročito bila posmatrana u poglavlju 23. Dosta se toga uradilo, oni su uradili program stambenog zbrinjavanja, obnovio se značajan broj objekata. Činjenica je da nisu vratili stanarska prava, da još uvek ima puno slučajeva koji su u žalbenom postupku. Kad vidite da su tu u značajno manjem obimu rešena imovinsko pravna pitanja nego u Bosni, odmah je i povratak slabiji i iznosi oko 15 odsto. A na Kosovo se vratilo svega 14.000 ljudi, od toga se procenjuje da je svega 4-5 hiljada održivo. To je manje od pet odsto. Uslovi za povratak prosto nisu stvoreni. Prvi i osnovni razlog je sigurnosne prirode. Oni se ne dole osećaju bezbedno. Dalje, nemogućnost pristupa pravima, javnim službama – ako nemate škole na srpskom jeziku, ako ne možete da odete kod lekara na svom maternjem jeziku, to su sve stvari koje vas onemogućuju da se vratite. Pa još uz to ekonomska nesigurnost, težak ekonomski položaj, slaba rekonstrukcija, svi smo bili svedoci da se ne dozvoljava da se obnove povratnička naselja. Postoji mišljenje da većina njih ne želi da se vrati. Činjenica je da 20 odsto ljudi još uvek želi da se vrati, bez obzira na sve. Posle toliko godina, to uopšte nije zanemarljiv procenat. A od onih ljudi koji su se izjasnili da se u ovom trenutku ne bi vratili, više od 75 odsto reklo je da bi se vratilo ako bi se omogućili uslovi za život. Znači, uopšte nije pitanje da li oni žele da se vrate ili ne, pitanje da li oni mogu da se vrate.

U toj studiji iz 2011. navodi se da veoma veliki broj neće da se vrati.

Da, više od 70 odsto ne želi da se vrati iz mnogih razloga. Tu piše da samo 30 odsto sada živi bolje nego na Kosovu. Ti se sigurno neće vratiti, to je možda 20-22 odsto od ukupne populacije. Ostali bi se vratili kada bi se stvorili uslovi. U dokumentima koja su okvir za rešavanje pitanja interno raseljenih jasno je rečeno da je jedan od ključnih principa da se odluka o integraciji ili preseljenju na neko drugo mesto, zato što nije postojala mogućnost povratka, nikako ne sme smatrati odricanjem od povratka jednog dana, kada se za to budu stvorili uslovi. To je ključno, ljudima se mora stvoriti mogućnost. I tek kada bude stvorena ta mogućnost, i oni mogu ravnopravno da odlučuju o varijanti A ili B, tek

“Za dve godine se broj porodica u potrebi smanjio za oko 2000 – oko 10 odsto porodica smo uspeli da podržimo i pomognemo da poboljšaju svoje uslove stanovanja”

onda možemo govoriti o tome da neko ne želi da se vrati.

Kolika sredstva Srbija izdvaja za povratak i integraciju raseljenih?

Srbija izdvaja značajna sredstva u budžetu, to vam govore i programi o rešavanju stambenih potreba i povratku. U celokupnoj situaciji smatramo da je Vlada izdvojila značajna sredstva za ove namene. Samo za Program poboljšanja uslova stanovanja interno raseljenih lica u budžetu Republike je izdvojeno 325 miliona ove godine. Skoro tri miliona evra. To nije dovoljno, ali je značajno. Znače celokupnu situaciju, kako nam stoji budžet. Dovoljno nije, čim su tolike potrebe, ali je maksimalno što može u ovom trenutku. Realne potrebe za tih 20.000 porodica su oko 300 miliona evra.

Šta je sa donacijama?

EU nam već godinama pomaže i glavni je donator oko rešavanja stambenih pitanja lica smeštenih u kolektivnim centrima. Od početka IPA programa, znači od 2008, svake godine obezbeđuju sredstva podrške za zatvaranje kolektivnih centara, te se u tom smislu broj centara i ljudi smeštenih u njima značajno smanjio. Sada je u njima smešteno oko 1000 raseljenih i 250 izbeglica, a kada smo počeli plansko zatvaranje

kolektivnih centara bilo je više od 27.000 ljudi. Pored toga, kroz podršku jedinicama lokalne samouprave pomaže i u stambenom zbrinjavanju i ekonomskom osnaživanju interno raseljenih lica koja žive van kolektivnih centara, zatim pomaže i povratak na KiM, a važno je pomenuti i projekte pravne pomoći.

Ne može da se ne primeti da se broj izbeglica u centrima mnogo brže smanjuje nego broj raseljenih. Zašto?

Ima više razloga. Već smo rekli da je Bosna u međuvremenu završila sa povratom imovine, stanarskih prava. Drugo, ljudi su duže tu, uzimaju državljanstvo, neko je prodao imovinu, neko je rešio stambeno pitanje kroz programe koji se mnogo duže sprovode kada je reč o izbeglicama.

Kada je reč o raseljenim licima koja ne žele da se vrate, koji je najveći problem za njihovu integraciju?

Oni nemaju problem integracije, jer su državljani, i u tom smislu sticanja državljanstva, oni nemaju takvu prepreku kao izbeglice. Ono što su njihovi problemi to je visoka nezaposlenost, nedostatak materijalnih resursa i stambeno zbrinjavanje – vrlo slično problemima sa kojima se sreću izbeglice, s tim što izbeglice još imaju

probleme oko dokumenata, pa ne mogu da zatraže državljanstvo, jer nemaju dokumenta iz zemlje porekla, negde su knjige uništene.

Interno raseljena lica trajna rešenja ostvaruju kada dostignu tačno definisana merila Okvirom za trajna rešenja interno raseljenih lica – na prvom mestu je bezbednost, zatim socioekonomski status, i ono što je ključno, a tek treba da se ostvari, jer do sada ni Republika Srbija nije imala podršku da na adekvatan način izvrši pritisak na kosovske institucije, jeste potpuna restitucija ili kompenzacija imovine. To je najveći problem. Veliki procenat ljudi ni ne zna u kakvom je stanju njihova imovina, da li je uzurpirana, uništena, njihova poljoprivredna imovina se obrađuje, neko je bespravno zauzeo njihovu imovinu, a oni nemaju pristup svojim resursima. I sve do trenutka dok oni ne budu mogli da u potpunosti restitušu ili kompenzuju svoju imovinu na Kosovu, neće moći da se smatra da su došli do trajnog rešenja.

Kako ide proces restitucije?

Nikako. Na Kosovu ne postoji pravna zaštita, sudska zaštita. Svi znamo da je EULEX došao da reši silne predmete, a praktično se ništa nije rešilo, postoji preko 19.000 predmeta samo za oštećenu imovinu posle 17. marta 2004. Po njima se uopšte ne postupa, to je jedan od problema zbog kojih je povratak praktično nemoguć, jer nema pravne zaštite. Ključ je kako će ljudi ostvariti svoja prava. Na primer, u privatizaciji koju su sprovele kosovske institucije, prava raseljenih su katastrofalno prekršena, oni praktično nisu imali pristup privatizaciji na Kosovu. Nižom kršenja njihovih prava, njihov položaj je sve više otežavan. Ja se nadam da će se kroz dijalog koji je pokrenut i ta pitanja rešavati. Nisu ključne samo finansije i tih 300 miliona evra, ključ je kada vi možete da ostvarite svoja prava, da samostalno raspolazete imovinom i odlučujete.

Kolikom ulogu u celoj toj priči igra spoljni faktor?

U Bosni, gde je bila međunarodna uprava, sve je rešeno. U Hrvatskoj, gde nije bilo međunarodne uprave, ali je bilo izuzetnog pritiska pre pristupanja EU, nešto je rešeno. Ovde očigledno nije bilo dovoljno međunarodnog upliva u rešavanje tog problema. ■

R. MARKOVIĆ

Politika i prava raseljenih

“Da pitanje Kosova nikada nije bilo pitanje položaja srpske zajednice na Kosovu, i pitanje njenih pripadajućih prava, govori položaj u kojem su se Srbi sa Kosova našli u raseljeništvu”

U okviru debate o položaju raseljenih lica u Srbiji i srpske zajednice na Kosovu, i o perspektivi za njihovo unapređenje, održanoj u Medija centru, predstavljena je studija “Raseljena lica na granici srpske i kosovske politike” autorke Jelene Grujić Zindović. Ova studija je rađena pod pokroviteljstvom fondacije “Friedrich Naumann Stiftung für die Freiheit” i deo je dugogodišnjeg rada autorke na temu političke upotrebe izbeglica i raseljenih lica.

Poseban značaj ovog rada je u tome što je hronološki i sistematski objedinjena kompleksnost fenomena raseljeništa sa Kosova, i konfliktnog i ekonomskog. U fokusu istraživanja nalaze se uzroci i tokovi raseljavanja Srba sa Kosova posle rata 1999, koje je po autorkinom zaključku dodatno opterećeno politikom, što mu daje posebnu težinu.

Kao jedan od ključnih problema raseljeništa, u studiji se izdvaja pitanje imovine. “Jedan od osnovnih postulata građanskog koncepta države, imovinsko pravo, i dalje je jedno od najspornijih pitanja na Kosovu. Pritom, problemi sa kojima se susreću manjinske zajednice u procesu povratka imovine, o čemu se iz dobrih razloga govori kao o preduslovu povratka na Kosovo, samo su nastavak nasleđenih problema. O razmerama tog problema možda najviše govori podatak da do 1999. godine, 43 odsto imovine na Kosovu nije bilo u privatnom vlasništvu. A sve ono što nije bilo u privatnom vlasništvu danas je predmet spora između Kosova i Srbije.”

Kroz promenu politike prema raseljenima, zapaža autorka, snažno se reflektuje i promena politike prema Kosovu. “Raniji period bio je obeležen insistiranjem na povratku kao jedinim mogućim rešenjem za pitanje raseljenih lica, a potom je postepeno došlo do promene u stavu institucija Srbije – uvedena je integracija kao opcija u politički diskurs. Ta promena, u martu 2011, poklapa se sa početkom

AUTORKA STUDIJE: Jelena Grujić Zindović

briselskog dijaloga i sa intenziviranjem procesa evropskih integracija. Istog meseca, Vlada Srbije usvojila je revidiranu i dopunjenu Strategiju za rešavanje pitanja izbeglica i interno raseljenih lica, u kojoj se, gotovo u rangu preambule Ustava Srbije koja se odnosi na Kosovo, konstatuje ‘nova’ realnost raseljeništa, i objavljena je prva ozbiljna analiza potencijala povratka raseljenih na Kosovo, koju su radili Komesarijat i UNHCR.” Ta analiza, kako se navodi u studiji, pokazala je da je veoma mali procenat među raseljenima iskazao spremnost za povratak, odnosno “značajan pad” u odnosu na ranije ankete u kojima se više od polovine ispitanih izjasnilo da bi bilo spremno na povratak na Kosovo. Prema tim podacima, svega 11.898 domaćinstava, odnosno 5132 domaćinstva u potrebi, želi da se vrati na Kosovo.

Na to se nadovezuje i interesantno lično zapažanje autorke: “Iznela bih ovde jedno svoje zapažanje, koje ne mogu empirijski da potkrepim budući da se bazira na iskustvu a ne na istraživanju baziranom na upitniku, ali ga smatram važnim i indikativnim. Nakon desetina i desetina razgovora sa kosovskim Srbima koji već duže vreme žive u Srbiji, primetila sam da je kod onih koji su prodali svoju imovinu i nastanili se u drugim područjima, izvan Kosova,

prisutan veoma veliki otpor prema zavičaju. Velika većina njih nije više nikada posećivala Kosovo, i to ni ne namerava. (...) Rečima jednog od informata, stav bi se mogao sumirati u zaključak da bi ‘poseta bila suviše bolna’. Ni kod jedne druge migratorne grupe u bivšoj SFRJ, tokom više od 20 godina rada na temama migracija, nisam naišla na takvu isključivost po pitanju posete zavičaju. Za razliku od integrisanih kosovskih Srba, jedan deo raseljeničkog korpusa koji je ostao na margini društva do danas, ili je svoje probleme rešio polovično, pokazuje interesovanje za Kosovo i održava kontakte sa zavičajem. Ta podgrupa raseljenika veoma je po tome slična Srbima koji su izbegli iz Hrvatske, koji takođe u značajnom broju održavaju neku vrstu interakcije sa zavičajem.”

Sumirajući sve ono što je uticalo na sudbinu raseljenih lica sa Kosova, u zaključnim rečenicama ove studije kaže se: “Da pitanje Kosova nikada nije bilo pitanje položaja srpske zajednice na Kosovu, i pitanje njenih pripadajućih prava – kao što to voli da definiše zvanična politika Beograda poslednjih 20 godina – govore položaj u kojem su se Srbi sa Kosova našli u raseljeništvu i način na koji su zbrinjavani oni kojima je bila potrebna pomoć. Čitava grupa građana ostala je gotovo bez osnovnih prava, iako ‘unutar granica jedne iste zemlje’, našavši se u situaciji da sistemom svedoka dokazuje roditeljstvo, diplome, vlasništva.

Srbima se osporavalo pravo na raseljenje iz jedne izuzetno zapuštene i zaostale regije, i to u eri masovnih migracija motivisanih prosperitetom. Kosovski rat je samo pogoršao nasleđeno ekonomsko stanje. Istorija Kosova je istorija konflikta, koja je paralelno bila i ostala i istorija ekonomskih migracija; to je izuzetno važno imati u vidu, jer se problemi raseljenih neće zatvoriti dokle god se prenebrgava i taj faktor – kao sasvim legitiman motiv u životu svakog pojedinca.”

I. M. H.

Cilj je održiv opstanak

MEDIJA CENTAR

“Za tri godine ne bi smelo više da bude ljudi sa statusom interno raseljenih lica, oni moraju da budu ili integrisani kroz posao ili obezbeđeni kroz socijalnu i penzionu zaštitu ili da budu podržani da ta prava ostvare na Kosovu”

“P olitika Srbije treba da se pokrene iz socijalnog i politikantskog tretiranja interno raseljenih lica sa Kosova u politiku obučavanja tih ljudi da razviju svoj privatni biznis”, ocenio je Dušan Janjić iz Instituta društvenih nauka na debati o položaju raseljenih lica u Srbiji i srpske zajednice na Kosovu i o perspektivi za njihovo unapređenje, održanoj u Medija centru. U detaljnijem obrazloženju, Janjić u razgovoru za “Vreme” kaže:

“Kod nas uopšte ne postoje strategija niti

politika upravljanja migracijama odnosno kretanja stanovništva. Kod nas, kada se govori o demografiji isključivo se govori u kategorijama XIX veka, da žene rode što više dece i to valjda zvuči patriotski, rodoljubivo i to je nama ključ demografije. A mi u strukturi stanovništva imamo veliki broj fizičkih migracija ili priliva stanovništva, imamo izbegle i raseljena lica. Za njih je, na primer, veoma važno da li su statusno priznati kao izbeglice iz rata. Da li su bili prinuđeni da napuste svoju zemlju zbog opasnosti za život, zbog uskraćenih

prava. I kada se odredi kada neko dobija taj status, onda mora da se odredi i kada on gubi taj status. Znači, ne može se biti ceo život ratni izbeglica, ako se rat završio. Mora vlada da utvrdi standarde ko je uopšte migrant, ko je ekonomski, ko je u humanitarno-socijalnoj potrebi i koji su ratni migranti. Sve izbeglice i raseljena lica su ratni migranti, ali taj status ne može da traje doživotno. Naprosto, socijalni programi su vrlo skupi, država tim ljudima daje previše za svoje mogućnosti, ali premalo da im reši problem. Ako se kaže da za tri godine

više ne sme da bude ljudi sa tim statusom, onda konačno mora da im se reši problem. Ja sam za to da Srbija migracije mora da počne da posmatra, pa i da racionalizuje, kao deo razvoja, kao razvojnu šansu. To su ljudi koji su došli na tržište rada i na tom tržištu oni svoje usluge sigurno daju jeftinije. Ako ih država ne podrži, oni će ući u sivu zonu rada i poslovanja. To vam govore razne anomalije, gde na primer imate ljude koji žive u kolektivnim centrima a sopstvene stanove izdaju drugima.”

“VREME”: Zar u kolektivnim centrima nisu ostali samo najugroženiji, najviše Romi i stara lica koja nemaju nikakvo drugo rešenje?

DUŠAN JANJIĆ: To je načelno tačno. Najgori mogući položaj koji čoveka može zadesiti je da bude na silu isteran iz svog doma i prinuđen da živi u nekom kolektivnom centru od milostinje drugih. Mi smo od rešivih pitanja napravili ljudske drame i to se odnosi na 99 odsto ljudi u kolektivnim centrima. Ali ako imate i 20 ljudi koji taj položaj zloupotrebljavaju, onda je to ozbiljan problem. Svuda u svetu humanitarno izbeglištvo u jednom trenutku prestaje. Ti ljudi moraju postati ili državljani pa da onda budu integrisani, a integracija pre svega znači da budu obučeni da rade neki posao. Imali smo ranije odlične projekte, gde je UNHCR pomagao da se mlađi ljudi i ljudi srednjih godina, a mislim na raseljena lica, obuču da rade na primer masažu, kozmetiku, vrlo konkretna i tražena zanimanja, gde se tako obučениh desetak ljudi vratilo na Kosovo i pokrenulo neke svoje male biznise. Sada bi trebalo da država podrži to što je radio UNHCR.

Na koje sve probleme nailaze ljudi sa Kosova u smislu državljanstva i druge dokumentacije?

Briselskim sporazumom država je

prihvatila da svi Srbi sa Kosova budu pod kosovskim zakonodavstvom. U žurbi za viznom liberalizacijom, oni su priznali i to da ljudi imaju dokumenta sa oznakom Koordinacionog centra. Tako oni imaju pasoše za koje ne važi vizna liberalizacija iako ti pasoši liče na srpske, samo što imaju taj dodatak s kojim ne mogu da pređu granicu. U zdravstvenoj knjižici, na primer, piše “osiguranje trajno”, ima i pečat, ali iza tog trajnog osiguranja ne stoji nijedna uplata. Pa kad se čovek pojavi sa tom knjižicom kod albanskog lekara, a mora tako jer evo i u Gračanici je zatvoren dom zdravlja, on mu onda kaže, izvini ovo nema ko da plati, moraš ti da platiš. Takav čovek koji ima prijavu boravka samo na Kosovu, a u međuvremenu je stekao imovinu, ne može da je upiše na svoje ime. Može da je upiše u katastar, ali ne može da promeni adresu i da dođe ovde. E sad, zbog čega ti ljudi još uvek imaju neki status? Zbog kosovske države koja je u svoj ustav stavila da za njih važi princip dvojnog državljanstva tako da oni automatski imaju kosovsko državljanstvo. Beograd im tako poručuje – vadite kosovska dokumenta. Beograd ih je onemogućio da slobodno izaberu državljanstvo, i pitam se, kako to da oni nemaju slobodu izbora državljanstva, a nemaju, a imaju recimo Srbi iz Republike Srpske koji nikad nisu živeli u Srbiji. S druge strane, situacija s dokumentima je inače haotična, jer imamo potpunu haotičnost i neuređenost administracije u Srbiji.

Koliko su realne osnove za povratak interno raseljenih na Kosovo?

Bilo je do sada raznih formulacija za povratak raseljenih, ali nikad dosad nije postojala strategija. Umesto da se radi na održivom opstanku na Kosovu, ovde se radi na održivom povratku. To je u definiciji gubitnička pozicija i zaista je potrebno da

se nešto drugačije uradi. Mi svi znamo po podacima UNHCR-a da je u pitanju vrlo mali broj ljudi koji bi želeo da se vrati. Apсурдно, ali taj broj je veći u Crnoj Gori. Crnogorska vlada je dobra sa kosovskom vladom i tu već ima nekih programa i pokušaja da se područje oko Dečana i Peći nastani i da se čak dovedu neki novi ljudi. Po meni, zaista je potrebno da država ulaže novac u projekte koji su održivi i koji će pomoći i opstanak i povratak, pa i dolazak novih ljudi, zašto da ne.

Kad kažem ulaganja mislim i na sever Kosova i na jug. Prvo treba pomoći ljudima koji već imaju sopstvenu imovinu, a onda pomoći da se imovina vrati onima kojima je oduzeta. Prvo treba imati u vidu ljude koji imaju zemlju, ti ljudi se sada muče da naprave moderne farme jabuka, pilića, kokašaka, stoke, stočne hrane, i dobijaju vrlo opskurne kredite iz Evropske unije. Pritom se pojavila serija posrednika koja njih već decenijama pljačka, pa tako prave vinograde na zemljištu punom teškog metala koji onda ne uspevaju. Podržavam ideju Kancelarije za KiM da se moraju prvo stvoriti mogućnosti za zapošljavanje novih ljudi pa onda može i povratak. Samo izgradnja kuća nije dovoljna. Mora se napraviti i nešto u vezi sa razvojem njihovog biznisa, a onda smo tu i u domenu usluga. Takođe, dok mi pišemo strategiju, kosovska privatizaciona agencija je donela odluku da se 11 firmi na severu zatvori. Zašto? Jer su ih ovde otpisali i nije iskorišćena mogućnost da ih Srbija privatizuje, a po kosovskom zakonu, svaka privatizacija koja nije diskriminaciona je prihvatljiva. Međutim, nije izvršena privatizacija “Prve petoletke”, dela Trepče, pogona medicinskih rastvora “Galenika”, “Kristala”... Sve su to velike firme a neke od njih su korišćene za socijalne programe, dodatke, za razne maheraje, i nikad to nije stavljeno u funkciju održivog opstanka Srba i njihovog razvoja. Čoveku s Kosova mora da se obezbedi imovina, ili da mu se vrati imovina, on mora da ima slobodu izbora državljanstva a to je sve paket mera prema ratnim migrantima. Za tri godine ne bi smelo više da bude ljudi sa statusom interno raseljenih lica, oni moraju da budu ili integrisani kroz posao ili obezbeđeni kroz socijalnu i penzionu zaštitu ili da budu podržani da ta prava ostvare na Kosovu. ■

IVANA MILANOVIĆ HRAŠOVEC

Balkanski brend

Kao primer kako treba raditi jeste ugledna Viša komercijalna škola iz Peći, koja je brend, praktično to je balkanski *Harvard business school*, tako je bilo još u Jugoslaviji, od kraljevine. Ta škola je sada u Leposaviću, i dan-danas ima odlične uslove, kvalitetne profesore – i ima 1500 studenata. Ali zašto Srbija ne podrži njen opstanak pa i povratak ljudi tako što će ući u javno-privatno partnerstvo sa ljudima s Kosova koji rade i upravljaju tom školom, motivisati ih da ulože novac, ili da se nađe neki privatni univerzitet odavde, a ja sam proverio i ima zainteresovanih, pa da se napravi jedna ozbiljna privatna, viša škola. Takva škola bi mogla preko međunarodne saradnje, a imala bi veliku međunarodnu podršku, da se razvije, da se ne ospori. U smislu akademskog statusa to je priznata škola, ali to joj ne garantuje opstanak.

NA NASLOVNOJ I POSLEDNJOJ STRANI: Prizori iz kolektivnih centara

FOTOGRAFIJE: ĐANILO ČURČIĆ, PRAXIS

Projekat "Pogled uprt u evropsko pravo: Izbeglice i azilanti" finansira Evropska unija (preko Delegacije EU u Srbiji) kroz program "Jačanje medijske slobode u Srbiji". Objavljivanje ove publikacije omogućeno je uz finansijsku pomoć Evropske unije. Sadržaj publikacije isključivo je odgovornost nedeljnika "Vreme" i ni na koji način ne odražava stavove i mišljenje Evropske unije.

Jačanje medijske slobode

14
jul 2014

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec